

УДК 657

Якименко М.В.

здобувач кафедри обліку й аудиту
Житомирського державного технологічного університетуОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ РИЗИКІВ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХНЬОГО ВПЛИВУ НА ПРИБУТОКFEATURES OF EVALUATION IN ACCOUNTING OF THE RISKS
OF ECONOMIC ACTIVITIES AND THEIR IMPACT ON PROFITS

АНОТАЦІЯ

У статті проведено дослідження особливостей проведення оцінки ризиків господарської діяльності та на основі цього виділено основні етапи оцінки ризиків у системі бухгалтерського обліку. Структуровано та наведено класифікацію ризиків-фактів господарського життя з метою їх оцінки та відображення в бухгалтерському обліку, а також запропонована система економіко-математичних показників, які застосовуються для оцінки рівня типовості ризику.

Ключові слова: ризик, факт господарського життя, рахунок-індикатор, прибуток, оцінка, математична статистика.

АННОТАЦИЯ

В статье осуществлено исследование особенностей осуществления оценки рисков хозяйственной деятельности и на этом основании выделены основные этапы оценки рисков в системе бухгалтерского учета. Структурирована и приведена классификация рисков-фактов хозяйственной жизни с целью их оценки и отображения в бухгалтерском учете, а также предложена система экономико-математических показателей, которые используются при оценке уровня типичности риска.

Ключевые слова: риск, факт хозяйственной жизни, счет-индикатор, прибыль, оценка, математическая статистика.

ANNOTATION

In the article, the research features of conducting a risk assessment of economic activity and, on the basis of this, highlighted the main stages of risk assessment in the system of accounting. Structured and the classification of risks-facts of economic life for their evaluation and reflection in accounting, as well as the proposed system of economic-mathematical indicators, which are used to assess the level of risk distinguish

Keywords: risk, fact of economic life, indicator, profit, evaluation, mathematical statistics.

Постановка проблеми. Успіх діяльності будь-якого суб'єкта господарювання суттєво залежить від достовірності та повноти інформації, на основі якої приймаються управлінські рішення. З метою забезпечення ефективності діяльності підприємства повинні створювати систему управління, яка дозволяє здійснювати моніторинг та управління ризиками, систему бухгалтерського обліку та контролю таких підприємств необхідно перебудувати, орієнтуючись на вирішення завдань, які змінюються протягом життєвого циклу їх розвитку. Разом із тим нині система бухгалтерського обліку не забезпечує процес моніторингу та управління ризиками, оскільки функціонує відокремлено. У зв'язку з цим виникає необхідність розвитку аналітичної системи бухгалтерського обліку, яка б забезпечувала необхідною інформацією усі рівні управління.

Сучасні дослідження свідчать про те, що 40-50% усієї інформації є збитковою в інфор-

маційному потоці, і в той же час в обліку відсутні близько 50% інформації, необхідної для управління [1, с. 379]. Тому прийняття рішення часто ґрунтується на інтуїції управлінського персоналу, а не на точній та об'єктивній обліковій інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми організації бухгалтерського обліку, а також обліку фінансових результатів досліджували вітчизняні науковці, серед яких: І. Белоусова, М.Т. Білуха, І.О. Бланк, Л.В. Гнилицька, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцова, С.В. Івахненко, М.Я. Коробов, В.І. Кузь, А.М. Кузьминський, Я.В. Лебедзевич, А.С. Литвинова, Л.В. Нападівська, Ю.О. Ночовна, Н.В. Прохар, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, Л.К. Сук, М.Г. Чумаченко та ін. Вагомий внесок у розвиток та удосконалення бухгалтерського обліку фінансових результатів зробили зарубіжні вчені: Л.А. Бернстайн, М.Ф. Ван Бреда (M.F. van Breda), Р.Н. Ентоні (R.N. Antony), М.Р. Метьюс (M.R. Mathews), М.Х.В. Перера (M.H.V. Perera), Дж. Ріс (J.S. Reece), Ж.Ф. Рішар (J.F. Rischard), Е.С. Хедріксен (E.S. Hendriksen) та ін.

Проте наукові праці вказаних вчених не враховують особливостей організації та методики бухгалтерського обліку фінансових результатів суб'єктів господарювання за умов невизначеності. У зв'язку з вищевикладеним можемо зробити висновок про необхідність удосконалення системи бухгалтерського обліку у відповідності до потреб управління та необхідності удосконалення облікового забезпечення управління прибутком за умов ризик-орієнтованого управління.

Мета статті полягає у визначенні особливостей відображення ризиків у системі бухгалтерського обліку та визначення порядку здійснення оцінки ризикових фактів господарського життя з метою здійснення в подальшому аналізу їхнього впливу на фінансові результати суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система бухгалтерського обліку фінансових результатів як основне джерело обліково-економічної інформації для потреб управління потребує удосконалення не лише в методологічній, але й в організаційній складовій. Для правильної організації системи бухгалтерського обліку

для потреб управління підприємством необхідно враховувати не лише законодавчі вимоги щодо такої організації та інтереси зовнішніх користувачів облікової інформації, переважну більшість з яких складають контролюючі органи, але й запити внутрішньої системи управління підприємством.

За умов невизначеності окрім інформаційних потреб системи управління підприємством необхідно враховувати і природу потенційних та фактичних господарських ризиків підприємства. Нами у цій статті безпосередньо приділена увага не усім можливим ризикам господарської діяльності, а лише тим, які є найбільш характерними для вітчизняних підприємств.

Важливим елементом методу бухгалтерського обліку є оцінка як процес вартісного вираження об'єктів бухгалтерського обліку.

Пропонуємо перелік етапів оцінки ризиків в системі бухгалтерського обліку, які наведено на рисунку 1.

Як видно на рисунку 1, запропонований процес оцінки ризиків, а точніше, фактів господарського життя, які виступають у ролі ризиків, складається з 5 послідовних етапів: ідентифікація та класифікація фактів господарського життя, пов'язаних з ризиками; оцінка ймовірності отриманих або утрачених вигід, пов'язаних з ризиками; вибір та обґрунтування способів відображення в бухгалтерському обліку в обліковій політиці підприємства відповідно до поставлених завдань з управління ризиками; вибір методичного інструментарію управління ризиками в бухгалтерському обліку; оцінка зміни вартості об'єктів бухгалтерського обліку залежно від впливу ризиків.

Особливість першого етапу – проводиться ідентифікація та класифікація фактів господарського життя, у зв'язку з чим встановлено, що усі факти господарського життя поділяються на ті, що виникли в минулому, та, відповідно, відображені вже в бухгалтерському обліку, та ті, які мають ймовірність виникнути в майбутньому, порядок оцінки яких у системі бухгалтерського обліку

потребує удосконалення. З урахуванням такого поділу фактів господарського життя, а також використовуючи існуючі рахунки-індикатори пропонуємо класифікацію ризиків-фактів господарського життя з метою їх оцінки та відображення в бухгалтерському обліку (рис. 2).

Як видно на рисунку 2, з метою удосконалення процесу оцінки ризиків, усі факти господарського життя поділено на: 1) ті, що виникли в результаті минулих подій (реалізовані); 2) ті, що виникають в поточний момент часу (поточні) та 3) ті, щодо яких існує ймовірність виникнення в майбутньому.

До першої групи належать ризики, які вже відбулися в результаті минулих подій, та наслідки яких відображені на поточний момент часу в системі бухгалтерського обліку. Оцінка таких ризиків не потребує удосконалення, оскільки такі ризики вже є відображеними за фактичними витратами або доходами, які мали місце в минулому. Особливість даних ризиків полягає в тому, що інформація, яка міститься про них на відповідних рахунках-індикаторах, використовується для оцінки потенційних ри-

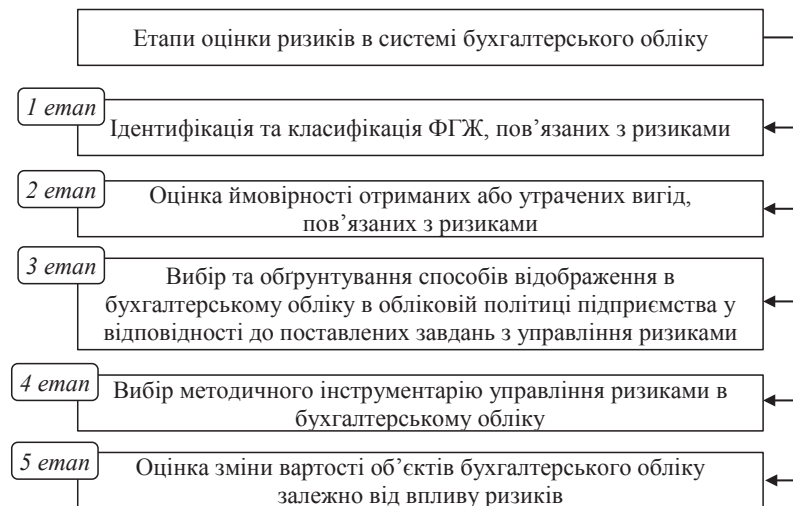

Рис. 1. Етапи оцінки ризиків в системі бухгалтерського обліку

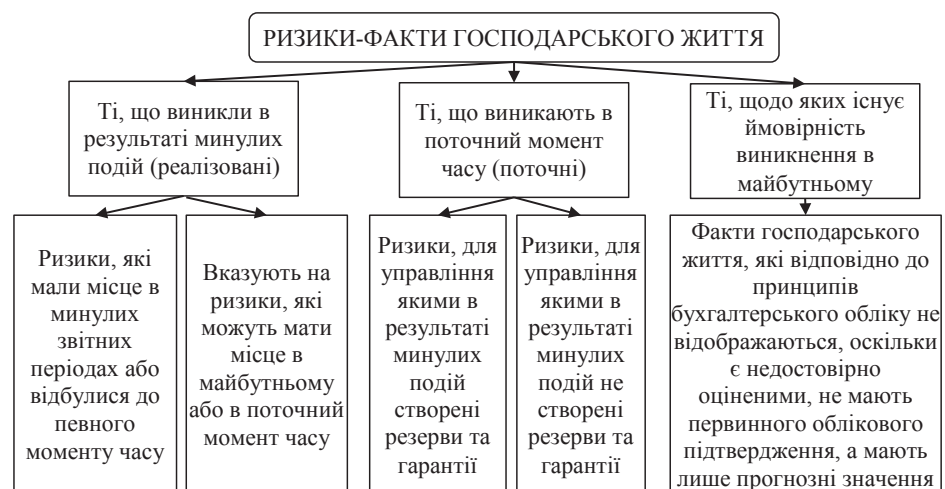

Рис. 2. Класифікація ризиків-фактів господарського життя з метою їх оцінки та відображення в бухгалтерському обліку

зиків, які можуть мати місце в майбутньому. З метою оцінки можливих ризиків та відповідно до особливостей використання рахунків-індикаторів пропонуємо серед фактів господарського життя першої групи виділити ті, які обліковуються на рахунках 18, 34, 38,46, 47, 51, 62 та вказують на можливість появи ризиків протягом найближчого часу. Так, наприклад, створений резерв сумнівних боргів вказує на появу сумнівної заборгованості, яка з часом може бути перекласифікованою у безнадійну, що, у свою чергу, призведе до виникнення ризику непогашення дебіторами боргу. Схожа ситуація спостерігається у разі отримання від покупців векселя, що вказує на проблеми у покупців зі платоспроможністю, яка за непередбачених обставин може перетворитися у ситуацію з наявністю сумнівної заборгованості. Дані рахунки виокремлено у зв'язку з тим, що ризики, які можуть виникнути в майбутньому, не підлягають оцінці, а їх потенційний розмір уже вказаний на виокремлених рахунках.

Друга група ризиків – ті, що виникають у поточний момент часу (поточні). У цій групі також проводимо поділ на дві підгрупи: 1) ризики, для управління якими в результаті минулих подій створені резерви та гарантії; 2) ризики, для управління якими в результаті минулих подій не створені резерви та гарантії. Щодо першої підгрупи, то це ті ризики, щодо яких вже були створені резерви, які обліковуються на рахунках 47 та 38. Особливість оцінки даної групи ризиків полягає в тому, витрати та вигоди від реалізації таких ризиків визначатимуться лише в межах різниці між фактичною величиною ризику та раніше створеним резервом, адже інша частина витрат уже була визнана в попередньому періоді при створенні резерву.

Щодо другої підгрупи, для якої раніше резерви не створювалися, то в поточний момент часу при відображенні в бухгалтерському обліку оцінка таких ризиків здійснюється за фактичними витратами, які підтверджуються відповідними первинними документами.

Виділена третя група ризиків – ризики, щодо яких існує ймовірність виникнення в майбутньому є найскладнішою, оскільки потребує удосконалення підходу до оцінки в умовах невизначеності. Як зазначено на рисунку 2, такі ризики не відображаються в системі бухгал-

терського обліку, оскільки таке відображення суперечило б принципу бухгалтерського обліку превалювання сутності над формою, оскільки в поточний момент часу здійснюється оцінка ймовірності їх виникнення, а сам по собі ризиковий факт господарського життя ще не відбувся.

Якщо ризик має позитивний наслідок (невизначеність), то в майбутньому з високим ступенем імовірності призведе до збільшення економічних вигід підприємства. Дана невизначеність стає звичайно наслідком незапланованих, непередбачених подій, що породжують можливість припливу економічних вигід до організації. Виходячи з вимоги обачності, невизначеність не визнається в бухгалтерському обліку, так як їх прийняття до обліку може призвести до визнання доходів, які ніколи не будуть матеріалізовані у вигляді припливу грошових коштів або іншого майна. Якщо факт отримання доходу очевидний, то пов'язаний з ним актив не є невизначеністю і повинен бути прийнятий до обліку у відповідному звітному періоді.

Підходів до оцінки ризиків нині існує безліч, проте на рівні законодавства визначається лише можливість створення резервів, таких як: резерв сумнівних боргів та резерв під забезпечення майбутніх виплат та платежів. Щодо даних резервів, то порядок їх створення та оцінки визначений Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Проте вважаємо, що підходи до оцінки таких резервів є недосконалими, оскільки не враховують факту ймовірності та невизначеності при розрахунку.

Пропонуємо оцінку можливих витрат та вигід, які можуть мати місце в майбутньому, здійснювати з урахуванням рівня типовості таких витрат та доходів на підприємстві. Такий підхід здійснюється з використанням прийомів математичної статистики, що підвищує точність розрахунку, а також використовує інформацію про ризики, які мали місце в минулому та є типовими для підприємства. Недоліком даного методу є лише те, що його не можна застосовувати до тих ризиків, ймовірність виникнення яких існує на підприємстві, але подібні ризики не виникали в минулому й, відповідно, відсутня база для оцінки таких ризиків.

Рівень типовості доходів оцінюється з використанням наступних математичних показників (табл. 1).

Таблиця 1

Показники, які застосовуються для оцінки рівня типовості ризику

№ з/п	Назва показника	Формула розрахунку	Одиниця виміру	Призначення показника
1.	Математичне очікування випадкової величини	$M(X) = \sum_{i=1}^n x_i p_i$	Грн	Розраховується рівень типовості доходів та витрат, які є наслідками реалізації ризику
2.	Середньоквадратичне відхилення випадкової величини	$R = \sigma(X) = \sqrt{DX}, \text{ де}$ $DX = M(X)^2 - M^2(X)$	%	Розраховується можлива похибка рівня типовості, яка виникає під дією умов невизначеності
3.	Коефіцієнт варіації	$V(X) = \frac{\sigma(X)}{M(X)} \times 100\%$	%	Визначається коефіцієнт ймовірності появи ризику. Що оцінюється

Як вже зазначалося вище, оцінка ризиків за рівнем типовості може бути застосована лише до тих ризиків, які вже мали місце в минулому.

Щодо оцінки ймовірності появи ризиків та їх величини нині в науці виділяється значна кількість різних методів, серед яких є найбільш поширеними такі:

– метод ринкової вартості (VaR) – показує, який максимальний збиток готовий понести суб'єкт господарювання за певний момент часу із заданою ймовірністю;

– метод капіталу (CaR) – показує, яким максимальним розміром фінансових засобів підприємство готове ризикнути;

– метод Monte Carlo VaR – використовується для складних фінансових портфелів, тому його використання ми не пропонуємо для оцінки господарських ризиків суб'єктів господарювання.

Метод ринкової вартості та метод капіталу пропонуємо підприємству самостійно обирати для оцінки ризиків, рівень типовості яких визначити неможливо.

Висновки проведених досліджень. Отже, на підставі проведеного дослідження встановлено,

що управлінські рішення щодо ризиків підприємства можуть бути відображені в системі бухгалтерського обліку як факти господарського життя, що здійснюють вплив на усі види активів, джерел їх утворення та зобов'язань. У бухгалтерському обліку повинні бути знайдені способи відображення в інформаційній системі таких подій з урахуванням вибору та обґрунтування способів бухгалтерського обліку в обліковій політиці, методів оцінки виділених об'єктів; створення резервів; визнання витрат тощо. Важливим елементом методу бухгалтерського обліку є оцінка, для удосконалення якої пропонуємо перелік етапів оцінки ризиків у системі бухгалтерського обліку, а також порядок оцінки ризиків у бухгалтерському обліку з використанням визначених рахунків-індикаторів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Харченко С.В. Современные информационные модели учетного обеспечения управления и формирования прибылью / С.В. Харченко // Молодой ученый. – 2013. – № 12. – С. 377-382.